

Hoyringsskriv í sambandi við uppskot til broyting í lógini um Realin (løgtingsmál nr. 23 2012)

Umsitingin í fíggjarmálaráðnum hevur latið Realinum hetta lógaruppskot, ið samstundis er latið løgtinginum. Uppskotið snýr seg um, at sambært eini nýggjari § 16a kann Realurin lata ein part av ársúrslitinum til landskassan. Í viðmerkingunum stendur, at ein triðingur av úrslitinum vil vera hóskaði. Vit mugu ganga út frá, at tað er stjórnin, sum avgerð hetta og ikki fíggjarmálaráðið, tí annars verður Realurin beinleiðis lagdur undir almenna umsiting.

Realurin hevur ikki verið kunnaður um, at fíggjarmálaráðið arbeiddi við slíkum uppskoti, og enn minni verið kallaður inn til nakran fund við fíggjarmálaráðið. Heldur ikki hevur málið verið til hoyringar hjá Realinum, áðrenn tað var sent løgtinginum. Seinni er so hoyringsskriv komið við rættiliga stuttari svarfreist.

Stjórnin í Realinum mælir staðiliga frá at samtykkja lógaruppskotið, sum tað fyriliggur av hesum orsøkum:

1. Stjórnin metir, at Realurin er ein sjálveigandi stovnur, sum ikki kann lata part av yvirskoti til 3. part "Landskassan".
2. Neyðugt við einum fíggjarligum sterkum stovni sum Realurin.
3. Realurin hevur útgivið almenn lánsbrøv og upptikið lán sum ein sjálveigandi stovnur.
4. Realurin metir ikki, at hann er í ójavnari kapping við hinar peningastovnarnir.

Niðanfryri eru viðmerkingar hjá Stjórnini til framlagda lógaruppskotið.

Vit ynskja og eru klárir til einahvørja tíð at at koma á fund við Fíggjarnevndina, ella tær nevndir, sum skulu viðgera uppskotið.

Stutt um søguligu gongdina

21. august 1953 setti danska stjórnin eina nevnd, sum skuldi arbeiða við stovnsetan av einum føroyskum lánirunni. Frammanundan, heilt aftur til 1909, var málið reist á løgtingi,

har royndir við hjálp frá danskari síðu vóru gjørdar at stovna kreditfelag í Føroyum, men manglandi lóggáva í Føroyum (ongin matrikuleringslóggáva, manglandi útskipting o.s.frv.), og tað at ríkisstjórnin ikki vildi geva veðhald, gjørdi at onki kom burturúr at stovna kreditfelag, áðrenn heimastýrslógin kom í gildi.

Í 1945 varð málið aftur reist, og í uppskotinum til heimastýrslógina var tilsøgn givin frá stjórnini um at hjálpa til at stovna eitt kreditfelag (Kreditforening).

Sambært heimastýrslógini frá 1948 varð “kreditforeningar” yvirtikið sum sermál undir føroysku heimastýrisumsitingina, men eftir ynski frá heimastýrinum varð tilsøgn givin frá stjórnini um hjálp til at loysa spurningin um at stovna realkreditfelag í Føroyum, men heimastýrið vísti lítlan og ongan áhuga í at tillaga lóggávuna til slíka stovnseting. Stjórnin vísti heldur ongan áhuga, men lat tað heilt upp í hendurnar á føroyingum at taka stig til at loysa spurningin um realkreditfelag, men onki realkreditfelag er sett á stovn enn í Føroyum av tí slagnum vit eitt nú kenna í Danmark.

Stórir partur av føroysku fiskimonnum kundu í 1950-unum ikki finna hýru við føroyskum fiskiskipum, men máttu fara uttanlands. Stjórnin var tí sinnað at gera nakað munagott. Forsætismálaráðið skipaði fyri, at um heystið 1951 var gjørt eitt yvirlit yvir fíggarligu støðuna í Føroyum í tíðarskeiðinum 1945 – 1951. Samlaðu íløgurnar vóru gjørdar upp til 125 mió.kr. Herav 44 mió. kr. í skipum, 30 mió.kr. til bústaðarbygging, 20 mió.kr í øðrum privatum íløgum og 30 mió.kr. fyri tað mesta til havnir og elverk, har størsti parturin var fíggaður við gjaldoyrareservum (sterlingpundum), sum skjótt var vend til gjaldoyraskuld. Í mesta lagi 30 mió. kr. av bruttoíløgum vóru fíggaðar við føroyskari uppsparing, sum tí langt frá kundu klára íløgurnar, og staturin kom við einum tilskoti upp á uml. 25 mió.kr.

Marshallshjálpin.

Í lóg nr. 209 frá 7. juni 1952 “om anvendelse af modværdien af de i henhold til Det europæiske genopbygningsprogram modtagne gaveydeler” (Marshallshjálpin) læt stjórnin við samtykt frá dansku fíggarnevndini 10 mió. kr. til føroysk endamál.

Av hesari upphædd varð eisini avgjørt, at 2 mió.kr. skuldu leggjast í ein “grundfond” til eitt “realkreditinstitut”, meðan restin, 8 mió.kr. skuldu latast til føroyska vinnulívið. Rentur og avdráttir av hesum lánum skuldu so fara í “grundfondet” hjá “realkreditinstitutet”.

Sambært nevndu samtykt setti forsætismálaráðið við skrivi frá 21. august 1953 eina nevnd “med den opgave at overveje spørgsmåle i forbindelse med oprettelsen af et realkreditinstitut for Færøerne og fremsætte forslag til lov om oprettelse af et sådant institut”.

Við skrivum frá 25. september, 16. oktober og 2. november 1953 varð so aftan á nógv tos og skriv aftur og fram ein nevnd sett, har Viggo Kampmann gjørdist formaður. Tá kom gongd á málið. Kampmann varð mettur sum “handlingens mand”. Føroyingar fingur tveir limir av 16 (Hákun Djurhuus, landstýrismaður og Jóhann Djurhuus, skrivstovustjóri).

Skrivarar voru V. Harsberg og K. Lemberg úr forsætismálaráðnum. Lemberg var eina tíð skrivari hjá Ríkisumboðnum. – Arbeiðið varð fyri tað mesta gjørt av seinast nevndu.

Sjálvt “kommisorie” sigur onki um, hvørjar lániuppgávur eitt møguligt realkreditfelag skuldi taka sær av, uttan ta avmarking, ið liggur í sjálvum navninum “realkredit”, men út frá metta lánitørvinum, og hvør møguleiki var fyri at nøkta hann, avmarkaði kanningarnevndin sínar kanningar til at umfata lán við veð í skipum og fastari ogn, hartil kom eisini lán til løgtingið og kommunurnar.

Á fyrsta fundi 2. november 1953 varð samtykt at seta 5 undirnevndir at útgreina ymsar spurningar. So skjótt sum búskaparliga undirnevndin var komin nakað áleiðis, kom hon fram til, at tað var stórir tørvur á beinanvegin at fáa til vege lánimøguleikar til fiskiflotan, og at møguleikin at fáa tann neyðuga kapitalin var so avmarkaður, at neyðugt var at framskunda arbeiðið mest møguligt fyri at útvega lánimøguleikar til fiskiflotan.

Roknað hevði verið við, at lániviðurskiftini til bústaðarbygging eisini skuldi gerast betri, og var tað skuffandi fyri flestu, at hetta ikki hendi, men tørvurin fyri fígging til endurnýggjan av skipafлотanum var so stórir, at nevndarlimirnir voru samdir um at nýta teir lánimøguleikar, sum kundu fáast til vege, bert til hetta endamál í fyrstu atløgu.

Arbeiðið hjá nevndini gjørdist tí í tí stóra og heila, hvussu lán skuldi útvegast til fiskiskipaflotan. Álit var gjørt, hvar uppskot varð gjørt um stovnan av “Færøernes Realkreditinstitut”. Sambært uppskotinum varð uppgávan avmarkað til bert at geva lán við veð í fiskiskipum, men samstundis var undirstrikað í álitinum tað ynskiliga í at lánivirksemið hjá “realinum” seinni við lóg varð víðkað til onnur øki, tá umstøðurnar komu at loyva tí.

“Færøernes Realkreditinstitut” var stovnað við fólkatingslóg nr. 60 af 12. marts 1955.

Lánimøguleikin hjá “Realinum” er við seinni lógarbroytingum víðkaður nakað, men tó bert til flótandi eindir, sum hava við sjóvinnu at gera.

Sum nevnt er frammanfyrri, so voru 10 mió.kr av Marshallhjálpinu til Føroyar avsettar til Realin. Í fyrsta umfari voru 2,4 mió.kr. fingnar til vege í ein Grundfond. Grundfondurin vildi so vaksa, so hvørt lánini til annað vinnuvirksemi voru afturgoldin, men fyri at sleppa í gongd var henda upphædd økt við einum 10 ára rentufríum láni frá Tjóðbankanum upp á 2 mió kr. Hetta kom at muna ov lítið, men nú vildi mann fyrst hava Realin í gongd og síggja, hvussu gekst. Um hann kundi upparbeiða eitt álit, og við útlánum upp á 10 ára leypitíð, var hildið at tað skuldi borið til.

Allur stovningarpeningurin hjá “Færøernes Realkreditinstitut” kom sostatt frá „Marshallhjálpinu” umvegis danska statin. Ikki ein króna varð latin frá løgtinginum ella øðrum føroyskum stovnum.

Virksemi hjá Realinum munaði lítið, tí lánitørvurin var nógv størri. Fyri at gera frágreiðingina stutta, so kom Realurin at taka upp obligatiósslán upp á 5 ferðir Grundkapitalin í 1960 (10 mió kr.) á fría marknaðinum uttan garanti frá Nationalbankanum.

Tað vísti seg skjótt, at kursurin á obligatiósslánunum fall munandi, og harvið gjørdist rentan so høg, at realurin ikki kundi lána peningin út aftur til kappingarføra rentu.

Danska fíggjarmálaráðið átók sær tí at garantera fyri rentu og afturgjalding av obligatiósslánunum av einari ávísari upphædd hvørja ferð. Seinasta ferð hetta var gjørt var fyri tíðarskeiðið 1. apríl 1989 til 31. mars 1994. Tá var upphæddin 300 mió.kr.

Hetta er nú hildið uppat, so Realurin hevur als ongan ágóða av statsveðhaldi upp á nakran máta. Tá ringast stóð til fyrst í 1990-unum, og Realurin royndi at bjarga parti av føroyska fiskiflotanum, steðgaði ríkisstjórnnum veðhaldinum fyri obligatiósslánunum hjá Realinum (sept. 1993), fiskiflotin skuldi minkast munandi. Bankarnir vóru kollsigldir, so teir kundu onki. Teir komu beinleiðis undir danskan ræðisrætt. Realurin kom tá í kapping við aðrar um kapital á fría lánmarknaðinum, og hevur síðani tá kappast og ger tað enn á fría kapitalmarknaðinum. Veðhald ella nøkur onnur framíhjá rættindi frá føroyska landskassanum hevur hann ikki, og hevur heldur ongantíð haft tað. Landskassin hevur ongantíð goldið nakað, ella latið nakran stuðul, til Realin. Harafturímóti hevur landskassin tey seinni árinum roynt at taka pening frá Realinum til sín. Grundgevingin er, at nú hava teir **fingið Realin frá Danmark**, og kunnu gera sum teir vilja.

Realurin varð sum umrøtt stovnaður í 1955 við parti av „Marshallhjálpin“ (til endurnýgging av fiskiflotanum). Stovnurin hevur riggað væl sum ein sjálvsgonarstovnur uttan politiska uppílegging. Øll, sum hava við skip at gera, eru samd um, at henda skipanin hevur virkað væl. Semja er eisini um í vinnuni, at vit ikki høvdu sloppið so væl burtur úr kreppuni í 1990unum, um ikki tað serliga var Realurin, ið tók samfelagslig atlit.

Landsstýrið sær út til bert at hava einans endamál við Realinum, og tað er at fáa so nógv av vinninginum í landskassan, sum til ber av tí, sum skipini (serliga fiskiskipini) hava lagt í grunnin.

Løgfrøðiliga støðan hjá Realinum -landsstovnur ella sjálvsgonarstovnur

Realurin varð reguleraður sambært føroyskari lóggávu, løgtingslóg nr. 75 frá 5. november 1998 um Føroya Realkreditstovn (Realin). Nakað aftaná, í 2001, lat Fíggjarmálaráðið gera álit um landsstovnar og –grunnar, tað sokallaða ”grunnaálitið”. Álitið kom fram til, at Realurin átti at metast sum eitt sjálvstøðugt fyrisitingarsubjekt og var landsstovnur og tí var ogn landskassans. Hetta sjónarmið vóru stjórn, umboðsnevnd og ráðgevar hjá Realinum ikki samdir í. Realurin setti upp fleiri notat og skriv, sum vórðu send Fíggjarmálaráðnum, uttan at hetta hevur rinið stórvegis við. Vit skulu her triva í eitt sindur av tí, sum í sínari tíð varð skrivað um spurningin, hvørja lögfrøðisliga støðu Realurin hevði, antin hann var landsstovnur ella sjálveigandi stovnur.

Útgangsstøðið má vera, hvat lögtingslógin um Realin sigur um spurningin. Sambært § 1 verður sagt:

„Føroya Realkreditstovnur, ið varð stovnaður við lóg nr. 60 frá 12. mars 1955, heldur fram sum sjálvsognarstovnur við navni Føroya Realkreditstovnur (Realurin)“.

Hetta er útgangsstøðið fyri viðgerð av stovninum. Løgtingið hevur samtykt, at Realurin altíð hevur verið ein sjálvsognarstovnur og heldur fram sum slíkur.

Upprunaliga danska lógin nevndi einki um, hvørja lögfrøðisliga støðu Realurin hevði, hvørki í lógini ella viðmerkingunum. Hvørki danskir ella føroyskir myndugleikar høvdu nakra beinleiðis ávirkan á stovnin, men óbeinleiðis í sambandi við útnevning av stjórn, sum annars hevði fullan avgerðarrætt og ábyrgd umframt, at fiskivinnan eisini sjálv var umboðað í leiðsluni. Helt stovnurin uppát, skuldi ognin fella til føroysk endamál og sostatt ikki fella aftur til stovnanar og íleggjaran, sum kom umvegis danska statin frá „Marshallhjálpin“, og soleiðis var kapitalurin endaliga sleptur frá tí, sum hevði lagt kapitalin í stovnin. Hetta seinasta er eyðkennið fyri ein veruligan grunn sum sjálveigandi stovn, nevnliga at ognin ongantíð fer aftur til stovnara/íleggjara.

Tað, at Realurin í 1998 varð reguleraður sambært føroyskari lóggávu, merkti, at tær heimildir, sum áður høvdu verið hjá dønum, vórðu fluttar til Føroyar. Eingin broyting varð gjørd í lögfrøðisligu støðuni hjá Realinum, og als ikki var talan um, at danska stjórnin foreraði føroyingum Realin.

Ein kundi so spurt, hví Realurin ikki var fevndur av lógini um vinnurekandi grunnar, um hann var sjálveigandi. § 13 í lógini viðvíkur tí almenna eftirlitinum og sambært viðmerkingunum verður Realurin ikki fevndur av lógini um vinnurekandi grunnar, tá stovnurin er vorðin til við lóg, og tá tað sambært lógini er eitt alment eftirlit. Hóast tað ikki framgongur av viðmerkingunum, so hevði hetta atlit til § 1, stk. 4, nr. 1, í lógini um vinnurekandi grunnar, sum fevnir um sjálveigandi stovnar, sum sambært øðrum reglum enn lógini um vinnurekandi grunnar eru fevndir av lóggávu av almennum eftirliti. Fleiri dømi eru um grunnar, sum ikki eru fevndir av lógini um vinnurekandi grunnar. Í hesum viðfangi er tað tað almenna eftirlitið, sum er avgerandi fyri, at stovnarnir ikki eru fevndir av lógini. Men hóast tað, eru teir sjálveigandi.

Upprunaliga danska lógin segði, at ognirnar skuldu nýtast til føroysk endamál, um Realurin varð avtíkin. Núgaldandi reglur siga einki um tað. Men sum kunnugt skuldu minst møguligar broytingar vera í føroysku lógini, og tað hevur tí heldur ongantíð verið ætlanin, at ognirnar skuldu fara til onnur endamál enn sambært upprunaligu lógini. Tá minst møguligar broytingar skuldu gerast, sum tað varð nevt í viðmerkingunum, má tað haldast at vera ein ógvuliga stór broyting, um tað nú skal vera gjørligt, at ognirnar skulu kunna fara í landskassan, um vit siga, at landskassin kemur í statskassans stað. Hetta er ein fundamental broyting, sum neyvan hevur verið ætlanin.

Sambært lógaruppskotinum skal landskassin hava part av úrslitinum eftir skatt, og sambært viðmerkingunum er talan um útluting. Útluting ella vinningsbýti verður goldið eigaranum av einum felag, eitt nú partaeigara í partafelag. Okkara sannføring er tí, at tað er heilt grundleggjandi skeivt, at útluting fer fram av Realinum til landið, tá landið ikki er eigari ella „partaeigari“.

Realurin varð í 2002 settur í skatt, uttan at spurningurin lands-/sjálvsognarstovnur var avgreiddur. Var hann landsstovnur, má hann metast at vera einasti landsstovnur, sum sambært skattalógina er skattskyldugur.

Nú er nýtt uppskot komið til ummælis, hvar § 16a sigur, “at Føroya Realkreditstovni verður heimilað at rinda landskassanum part av úrslitinum eftir skatt”. Í viðmerkingunum verður sagt, at ein triðingur av ársúrslitinum aftan á skatt kann vera ein hóskandi útluting. Hetta er so langt frá í tráð við endamálið hjá stovninum sambært § 1 í lógini, sum er at veita lán við veð í fiskiførum. Hvør skal avgera, hvat er hóskandi útluting. Tað má verða leiðslan, sum má taka hesa avgerð, og má hon til eina og hvørja tíð vera treytað av, hvørjar ábyrgdir Realurin hevur á tikið sær, og ikki hvat ein ella annar í fíggjarmálaráðnum heldur vera rímiligt.

Fíggjarlig styrkurin hjá Realinum

Í síðstu ársfrásøgnini 2011/2012 var eginognin hjá Realinum 756,6 mió.kr. Vandur er fyri at støðan hjá Realinum kann vikna, nú tað almenna ætlar sær ein part av vinninginum. Rentan kemur óivað at hækka, og truplari verður helst at fáa neyðugan kapital til rímiliga rentu, sum aftur kann lánast út til skipaflotan til rímiliga rentu.

Skal Realurin framhaldandi vera við í stórum útlánsprojektum saman við øðrum peningastovnum, tað verið seg útlenskum ella føroyskum, er tað av stórum týðningi, at støðan hjá Realinum ikki viknar.

Hvørki Realurin ella aðrir føroyskir peningastovnar kunnu gera tað einsamallir, men saman kunnu teir (m.a. Supply Service, Varðin o.s.frv). Íløgurnar í flótandi eindir eru ofta so stórar í dag, at stovnurin ikki einsamallur kann veita lán til ein lántakara ella ein bólk av sínamilum sambundnum lántakarum uttan vandan fyri at fara upp um 25% av stovnsins ognum, grundfæ og tiltaksgrunni. (§ 8, stk.6 í lógini, útlánsmarkið). Støðan hjá Realinum má tí ikki vikna, tí so kann hann skjótt koma í trupulleikar, og hartil kemur, at hann heldur ikki kann vera við at fíggja størri skipaprojektir.

Lánsbrævaútgáva

Í 2011 útgav Realurin lánsbrøv fyri 200 mió.kr. Í hesum sambandi varð gjørt eitt prospekt har støðan hjá Realinum bleiv lýst sum sjálvognarstovnur.

Um landið nú skal hava yvirskotsbýti fer hetta at skapa álvarsligan iva um støðuna hjá Realinum sum lántakara, sum kann hava so álvarsliga avleiðingar fyri stovnin, at vandi kann verða fyri, at lánigevnarir siga upp lánini, ið teir hava veitt Realinum.

Ójovn kapping

Sagt verður í viðmerkingunum, at um hetta uppskoti verður samtykt, so koma privatu peningastovnarnir og almennu grunnarnir, at kappast á meira jøvnum føti.

Tá ið forsætismálaráðið veðhelt fyri obligatióslánum hjá Realinum, kundu vit kanska tosa um ójavna kapping við hinar peningastovnarnar, men tær gomlu bankaleiðslurnar tosaðu ikki um slíkt, sum tær gera í dag. Tær vóru mest áhugaðar í at fáa samlaðu fíggingina í flótandi eindir so lagliga sum til bar, so at raksturur var positivur. **Í dag er kappingin órímliga ójovn.** Realurin hevur bert møguleika at fara út á privata fíggjarmarknaðin at lána pening, og tað er til marknaðarrentu, fyri at kunna lána út størri upphæddir til flótandi eindir, men tá umsitingin hjá Realinum er rættiliga bílig í mun til føroysku peningastovnarnar, tí Realurin ikki hevur lönir í miljóna upphædd fyri at servicera kundarnar, kann hann koyra við lágum rentumarginali. Realurin kann heldur ikki lána frá Tjóðbankanum til so gott sum onga rentu, tá á stendur, og heldur ikki taka móti stórum innskotum frá borgarum og virkjum til 0 rentu fyri at lána út aftur til 6-7% í rentu. Hartil kemur, at allir borgarar skulu gjalda samsýning til privatu peningastovnarnar fyri at fáa hendur á egnum innistandandi peningi, og ikki minst fyri hvørja einastu tænastru bankin ger, verið hon seg stór ella lítil (bagatellir).

Realurin og privatu peningastovnarnir kappast ikki á jøvnum føti. Skatturur er prosentvís tann sami hjá øllum, men Realurin tekur ikki høgga rentu fyri at lata lánararnar fíggja vinningsbýti til partaeigarnar. Harafturímóti verður ársúrslit hjá Realinum lagt í grunn, og nýtt at lána út aftur við lagaligum treytum fyri at halda fiskiflotan gangandi.

Hetta hava allir skipaeigara higartil verið nøgdir við, og hevur Realurin heldur ikki fingið aðrar afturmeldingar, nú ein stórur partur av fiskiflotanum er í kreppu.

Fiskiflotin er óforsvarliga gamal hjá okkum í Føroyum. Tað vildi tí heldur verið eitt hugskot, at landskassin saman við Realinum kom við uppskoti um, hvussu vit kundu endurnýggja føroyska fiskiflotan. Við hesum uppskoti avmarkast møguleikin hjá Realinum at vera við at fíggja skip/ flótandi eindir lagaliga.

Tórshavn 11-10-2012

Stjórn

Óli E. Heinesen

Ulla S. Wang

Virgar Dahl

Vegna stjórnina Leivur D. Micheslen, varastjóri